MODERNİST ÇAĞDA BİR MİTOLOJİ YARATICISI: J. R. R. TOLKIEN

Elçin Parçaoğlu¹

Öz

1892-1973 yılları arasında yaşamış ve ortaya koyduğu eserlerle fantastik yazının dönüm noktasını belirlemiş İngiliz yazar J. R. R. Tolkien, yaşadığı bu tarihler arasında bilimde ve sağlıkta birçok gelişmeye, yerel salgınlara, iki dünya savaşına ve atom bombalarına şahit olmuştur. Yaşadığı bu tarihler daha sonra Modernizm ve Postmodernizm dönemleri olarak anılacak ve Avrupa başta olmak üzere diğer kıtalarda da büyük bir değişimin adları olarak anılacaktır. Modernizm, özellikle edebiyatta 19. yüzyılın sonlarında kendini göstermeye başlamış ve o dönem yazarları tarafından anlatım ve yazın tekniklerinin değiştiği ve edebiyatın amacının yeni anlayışlar kazandığı bir dönem olmuştur. Hala günümüzde sürdüğü iddia edilen Postmodernizm ise çağdaş yaşamın tüm belirsizlikleri ve kasvetiyle ayakta durmaktadır. Tüm bu değişimleri bizzat yaşayan Tolkien ise çağdaş akımların getirdiklerinin aksine yüzünü geleceğe değil geçmişe çevirmiş ve fantastik yazını için bir çağ kapatıp/çağ açmıştır. Ünlü ve çok bilinen mitolojik yaratısı Orta-Dünya ile yaşamış olduğu dönemlerin tüm sıkıntı ve karamsarlığını en iyi şekilde fantastik yazınıyla aktarılabilirliğini gösterip/gösteremediğine dair tartışmalar hala devam etmektedir. Yaşadığı dönem-yarattığı eserler kisvesinde bir diğer tartışılan konu ise Tolkien'in ne boyutta bir modernist yazar olup olmadığıdır. Bu bağlamda, bu makalede Tolkien'in modernist yanı tartışılacak ve bu konu hakkında yazılan kaynaklardan alınan yardımla Tolkien'in Modernizm zamanlarında mitolojiye dört elle sarılmasının amacı ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: J. R. R. Tolkien, Mitoloji, Fantastik Yazın, Modernist Yazar.

A MYTHOLOGY WRITER AT THE MODERNIST AGE: J. R. R. TOLKIEN

Abstract

Having lived between 1892-1973 and set a milestone for fantasy fiction with his works, the English writer J. R. R. Tolkien witnessed indescribable improvements in science and medicine, epidemic diseases, two world wars and nuclear bombs. The dates during which he had lived were later specified as Modernism and Postmodernism. They were the movements of change in every corner of the world, specifically in Europe. Modernism, peculiarly in literature, started to be in the air through the end of the 19th century and that century was later addressed as the period of new concepts and perspectives in narration employed by the writers of the period. Postmodernism, still hanging out in the air today, covers all the uncertainties and gloom of the contemporary age. Tolkien surely experienced all these changes and yet he turned his face not to the future like his contemporaries but to the past. Furthermore, he closed an age and opened a new one concerning the fantasy literature. There are still debates whether he succeeded to present the period's hardship and pessimism with his famous Middle-earth or not. The other debates under the pretence of the period he lived and the works he wrote concern to what extent he was a modernist writer. In this context, this paper discusses the modernist side of Tolkien and the reason why he was inclined to mythology in Modernism period.

Keywords: J. R. R. Tolkien, Mythology, Fantasy Fiction, Modernist Writer.

Giriş

Fantastik yazın ürünlerinin çocuk edebiyatı olarak algılanma klişesini yerle bir eden İngiliz yazar Tolkien, eski çağların kadim bilgilerini barındıran peri masallarının atıl ve kullanılmış bir eşya gibi çocuk odasına atılmasını üzüntüyle karşılar. Tolkien'a göre bu masallar ve genel adıyla "Fantezi" dil olgusu ve mitoloji kadar eskidir. İnsanlık tarihiyle eşdeğer bir süreçten geçen ve insanın en temel ihtiyacı olan bildiğini, gördüğünü ve hissettiğini aktarma aracı olarak kullanılan bu anlatılar her çağın getirdiklerine ve götürdüklerine göre şekillenmiş ve bir şekilde yolunu bulmuştur. Fantastik yazın özelinde Tolkien'ın ortaya koyduğu eserler bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Editörlüğünü yaptığı

¹ Araştırma Görevlisi, İngiliz Dili ve Edebiyatı, Kocaeli Üniversitesi, elcinkandilci@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6948-956X>.

Tales Before Tolkien: The Roots of Modern Fantasy kitabında Douglas A. Anderson, giriş kısmında, bahsedilen bu dönüm noktasını şu şekilde ifade eder²: “Fantezi edebiyatı her ne kadar Tolkien’la başlamasa da, Tolkien bu yazını öyle bir boyutta ilerletti ki neredeyse Tolkien’den önce yazılan fantezi ve Tolkien’dan sonra yazılan fantezi olarak ince bir çizgi oluştu” (1). Dönüm noktasını oluşturan bu eserlerin ortak noktası ise Tolkien’in bu fantastik dünyayı bir mit üzerine oturtması ve tarihsel bir döngü içerisinde olayları ele alması olarak açıklanabilir. Yaşadığımız dünyadan çok da farklı olmayan bu yaratıda Tolkien, okuyucuya sunduğu alternatif bir tarihle iyi ve kötünün savaşının en eski çağlardan beri var olduğunu ve hala devam ettiğini gözler önüne sermiştir. Genel bir tanım olarak Modernizm aklın ve bilimin öncülüğünde, geleneklerden koparak ilerlemeyi öne sürmüş ve yeni bir toplumun yaratılması gerektiğini savunmuştur.³ Tolkien ise geçmişte oluşturulan toplumların ve medeniyetin iyileştirilmesi yönünde fikirler sunarken⁴, Modernist düşünürler, artistler ve yazarlar geçmişi silmek ve yeni baştan tarihe başlamak gerektiğini düşünmüşlerdir⁵. Bu bağlamda Tolkien için modernist bir yazardır cümlesini kurmak zorlaşmaktadır. Yaşadığı dönemin yazarlarından üslup, anlatım tekniği ve içerik bakımından oldukça ayrı duran Tolkien, dönemin kötücül atmosferini yansıtmakta ise oldukça başarılı olmuştur. Bu ikilemin ışığında bu makalede, Tolkien’in hangi durumlarda Modernizme yeşil ışık yaktığı ve hangi durumlarda ise sırtını döndüğü tartışılacak ve neden çağdaşlarının aksine yüzünü geleceğe değil de geçmişe çevirdiği ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Modernist İçerik

Bugün Tolkien’in modernist tarafı hakkında biraz araştırma yapıldığında ortaya iki farklı görüşün çıktığı görülmektedir. Bir tarafta Tolkien anti-modernist olarak adlandırılırken, diğer tarafta modernist yazar olarak görülmekte; bunun sebebi ise ürettiği eserlerin dönemi en iyi yansıtan eserler olarak alınmasıdır. Bu iki görüşün dışında kalmış ama yine de tartışmalara açık olan bir diğer görüş ise Tolkien’in eserlerinin birer alegoriden ibaret olduğudur. Tüm eser içeriğinin ya da tek tek ele alınan eserlerdeki olayların çağın önemli olaylarını temsil ettiği görüşü en başından Tolkien için kabul edilemez bir durumdur. Örneğin, *Yüzüklerin Efendisi*’ndeki Güç Yüzük’ünün dönemin Pandora Kutusunu açan sonsuz ve tehlikeli bir gücü temsil ettiği ya da eserdeki savaşların dünya savaşlarını temsil ettiği görüşleri oldukça popüler yorumlardır⁶. Her ne kadar yaşadığı dönemin savaşlarına bir gönderme olarak algılsa da Tolkien’in yarattığı bu mitolojideki savaşlar daha derin ve özgün anlamlar içermektedir. I. ve II. Dünya Savaşlarına şahit olmuş bir yazar olarak Tolkien’in özellikle *Yüzüklerin Efendisi* üçlemesindeki Miğferdibi Savaşı ve Gondor Kuşatması dünya savaşlarının bir alegorisi olarak tartışılabilir. Tolkien bu benzetmeye şiddetle karşı çıkar. Humphrey Carpenter tarafından derlenen ve yayına hazırlanan *The Letters of J. R. R. Tolkien* adlı kitapta Tolkien’in yayıncısı Stanley Unwin’e yazdığı mektuplar da yer almaktadır. Bunların arasından 13 Ekim 1938’de yazdığı mektupta Tolkien tam olarak bu konuya değinmiştir. Özellikle dünya savaşlarının alegori yaftalamasından bahsetmese de genel bir kanı olarak hikâyesinin bir alegori olarak ele alınmasına şu şekilde cevap verir: “Bu günlerin muğlaklığı tabi ki hikâyemi etkiliyor. Ama bu hikâyemi alegori yapmaz” (41). Nisan 1956’da Joanne de Bortadano’ya göndermek üzere yazılmış mektubun taslağında ise Tolkien şöyle der:

² Alıntı vereceğim kitapların çevirileri olmadığı için, bütün çeviriler bana aittir.

³ Toulmin, Stephen. *Cosmopolis: The Hidden Agenda of Modernity*. Chicago: The University of Chicago Press, 1992. 19.

⁴ Carpenter, Humphrey, and Christopher Tolkien, eds. *The Letters of J. R. R. Tolkien*. London: Harper Collins Publishers, 2006. 110.

⁵ Toulmin, Stephen. *Cosmopolis: The Hidden Agenda of Modernity*. Chicago: The University of Chicago Press, 1992. 96.

⁶ Bu tartışmalar ya da popüler yorumlar için bkz: Croft Janet B. “War”. *A Companion to J. R. R. Tolkien*. Ed. Stuart D. Lee. Wiley Blackwell, 2014. 464-466. Modernist çağda Tolkien eserlerinin yeri için bkz: Vanderbeke, Dirk. “Language, Lore and Learning in *The Lord of the Rings*”. *Reconsidering Tolkien*. Ed. Thomas Honegger. Walking Tree Publishers, 2005. 129-151.

Hikâyem maalesef nükleer gücün alegorisi değildir. Nükleer gücü konuşmak nükleer fiziğin yapacağı bir iştir, benim değil. Onlar da bunu tartışmayabilir. Hatta nükleer gücün kullanılmasına bile gerek yoktur. Eğer hikâyemde bu konuya bir gönderme varsa da o da zamanımızın en büyük varsayımına bir göndermedir: eğer bir şey yapılabiliriyorsa, yapılmalıdır. (246)

Tolkien'in bu varsayımdan kastı aynı zamanda yaşadığı dönemin en büyük yanılgısı olmuştur. Nükleer güç varsa, mutlaka bir yerde kullanılmalıdır varsayımı yaşadığı zamanlarda birçok felakete ve yıkıcı sonuçlara sebep olmuştur. Yaşadığı çağın izlerini taşıyan kitaplar genellikle okuyucuları daha çok cezbedebilir. Fakat bu genelleme aynı zamanda tekinsiz sonuçlar da ortaya çıkarır. Söz gelimi, 20. yüzyılın en çok sevilen (okuyucular arasında yapılan anketlere göre⁷) kitaplarından biri olan *Yüzüklerin Efendisi* ilk bakıldığında fantastik/yaratılmış/bizim dünyamızdan farklı bir dünya haritası ortaya koyuyor gibi gözükse de bu dünya topraklarının üzerinde yaşananlar insanlık tarihinden çok da uzak olmayan olaylardır. Okuyucu, eserin içine girdikçe, kendinden ve yaşadığı dünyadan birçok şey bulabilecektir. Buradaki fark şudur; Tolkien, olayları saf gözlem üzerine inşa edilmiş ve objektif bir şekilde yansıtılmış bir perspektifle sunmak yerine eski çağlara göz kırpan bir dünya yaratarak perspektifini büyüyle süslemiş ve çevremizdeki olağan kişileri ve durumları olağanüstü bir pozisyona sokmuştur. Üniversitede verdiği bir dersi daha sonra makaleye çeviren Tolkien bu pozisyon için "Yeniden Bulma"⁸ terimini kullanmıştır. Tolkien'a göre fantezi yazınının kaçınılmaz bir parçası olan Yeniden Bulma, "net bir görüşün geri kazanılmasıdır" (*Tree and Leaf* 27⁹). Artık aşına olduğumuz şeyler gözümüze batmaz, hatta onlara bakma ihtiyacı bile duymayız. Onlara bakmadığımız için de üzerine yeni fikirler üretmez ve sahiplik duygusundan dolayı bizde yeni duygular uyandırmalarına imkân tanımayız. Bu yüzden, onları aşına olduğumuz durumlardan kurtarıp aşına olmadığımız pozisyonlara sokarsak artık onların sahibi olmaktan çıkarız ve durum bizde farklı perspektifler yaratır. Alışageldiğimiz güneşi yeşile dönüştürürsek ve ona yeşil güneş dersek; işte o zaman fantezi yazını işe yaramaya başlar (Tolkien *Tree and Leaf* 23). Böyle bir durumda fantezi yazınının okuyucuyu gerçeklerden uzaklaştırıp, hayal dünyasına hapsedmesi ve böylece okuyucunun gerçeklerden kaçması fikri Tolkien tarafından reddedilmiştir. Yukarıda adı geçen makalesinde de bahsettiği üzere, fantastik edebiyatın temel taşlarından biri olan *escape* yani 'kaçış', herkesin anlamaya daha yatkın olduğu üzere gerçeklerden bir kaçış anlamında kullanılmamalıdır. Fantezi yazınında bir kaçış yadsınamaz bir gerçektir ama bu kaçış gerçekleri yok sayarak onlardan kaçmak değil, aksine periler ülkesine kaçarak gerçekleri daha iyi görebilmektir. Hikâye kahramanının periler ülkesinde başına gelen maceralar ya da özelde zorluklar, okuyucuya gerçek hayattaki problem ve zorluklarla baş etme gücü verir. Bu açıdan bakıldığında, Tolkien'a göre sahicilik akımını barındıran edebi metinler bile gerçeği fantezi yazını kadar iyi aktaramaz (*Tree and Leaf* 30). Ralph C. Wood, *The Gospel According to Tolkien* adlı kitabında, tam da bu noktaya değinmiştir. Birçok eleştirmenin Tolkien'ı "hayalperest yazar"¹⁰ olarak konumlandırmasını doğru bulmayan Wood, kitabının Giriş bölümünde şöyle der:

Eserlerinin okuyuculara modern yaşamın dehşetinden uzaklaşmalarını ve efsanevi ve gerçek olmayan dünyaya sığınmalarını sağladığını söylerler. Bu eleştirmenler çağımızı tarif edilemez boyutta korkunç olarak tasvir etmekte haklılar. 20. yüzyılda, bir önceki yüzyılların toplamından daha çok insan (kabaca 180 milyon) saldırgan yollarla öldürülmüştür...Fakat *Yüzüklerin Efendisi* tam da bu eşi benzeri görülmemiş

⁷ Bazı kütüphanelerin kendi 20. yüzyılın en iyi kitapları listeleri de mevcuttur. Verilen linklerden bu listeler incelenebilir:

(1) <https://www.uticapubliclibrary.org/resources/literature-and-film-guides/20-greatest-novels-of-the-20th-century/>

(2) <https://whytoread.com/best-books-of-the-20th-century/>

(3) https://en.wikipedia.org/wiki/Le_Monde%27s_100_Books_of_the_Century

⁸ Recovery

⁹ Elektronik kitapta sayfa numaraları olmadığı için, numaralandırma bana aittir.

¹⁰ *Escapist writer*

şeytani dünyaya- yani imha ve toplama kamplarına, terörist saldırıları ve etnik soykırımlara, salgın hastalıklara ve açlıktan toplu ölümlere ve ölümcül rahata düşkünlüğe – işaret etmektedir. Tolkien'ın kitapları bu tarz kötülöklere sırtımızı dönmeyi cesaretlendirmekten çok uzaktadır. Bu kitaplar, tam aksine bu kötölöklörlöyle yüzleşmemizi ister. (1)

Wood'un da yukarıda bahsettiğı gibi, Tolkien fantezi yazını tam olarak kendi yaşadığı çağın ne boyutta bir kötölöğö kucak açtığını ve ev sahipliğı yaptığını tasvir etmek için kullanmıştır. O, gerçeklerden kaçmak yerine, gerçeğö doğru kaçmayı tercih etmiştir. Gerçekler ya da doğruların fantezi yazını ile dile getirilmesi alegoriden, hicivden ya da sahicilik akımından daha farklı işlemektedir. Hatta Tolkien'a göre, bu yöntem daha etkilidir (*The Letters of J. R. R. Tolkien* 223).

Modernist Olmayan İçerik

Bizim dünyamıza çok benzeyen ama farklı bir tarihe sahip olan Orta-dünyanın sırrı nedir? Bu sorunun cevabı kesin olmamakla birlikte Yunan, Roma ve İskandinavya mitlerine çok benzer hikâyelerin tabanını oluşturduğu ve her çağın birbirini etkileyen olaylar döngüsüne ev sahipliğı yaptığı bu dünyada, Tolkien insanlık tarihi boyunca sorgulanan bazı soruların kapısını aralamış ve kimisine de alternatif çözümler sunmuş olabilir. Bu soruların birkaçı şu şekilde sıralanabilir: (1) Bu dünyada neden varız ve amacımız nedir? (2) Yaşadığımız bu dünyaya neler katabiliriz ya da ondan neleri yok edebiliriz? (3) Kaderimizi biz mi belirleriz yoksa en başından belli midir? (4) Ölümsüzlük ulaşılabilir midir? (5) İyi her zaman iyi, kötü de her zaman kötü müdür? Ve son olarak (6) Her zaman iyiler mi kazanır? Bu sorulara geçmeden önce, şu belirtilmelidir ki; Tolkien modernist çağda yaşamış bir yazar olarak kendi çağının yazarı olmaktan ziyade, tüm çağların bir anlatıcısı ya da yorumlayıcısı olarak ele alınmalıdır. Kuşkusuz yaşadığı ortam ve zaman onun anlattığı hikâyelere çok şey katmıştır fakat burada anlatılmak istenen şey insanların tek bir çağda değil her zaman bu sorularla yüz göz olduğu ve cevapların da her çağın atmosferine göre değişiklik gösterdiği'dir. Tolkien'ın yarattığı bu mitolojide yaptığı ise sadece kendi zamanının getirdiğı problemleri su yüzüne çıkarmak yerine, tarihin başlangıç noktasından itibaren insanların peşini bırakmayan her türlü problemin özüne inmektir. Bu öykülerdeki doğaüstü ve hayali olayların, "(bütün çağların) insani durumlarıyla mutlaka bir bağlantısı vardır." (*The Letters of J. R. R. Tolkien* 223). Bu yüzdendir ki kendi ölümünden sonra derlenen ve basılan, aynı zamanda *Hobbit* ve *Yüzüklerin Efendisi* kitaplarında bahsi geçen olayların temelini oluşturan ve Orta-dünya'nın yaratılışını anlattığı kitabı *Silmarillion*, her şeyin başladığı noktada bizi karşılamaktadır. Kader, ölümsüzlük ve iyi-kötü savaşının da yer aldığı bu yaratılış miti, dünya mitolojilerindeki birçok yaratılış mitleriyle örtüşmektedir. Tek bir yaratıcının hayaliyle bezenen ve ulu bir müzik temasıyla yaratılan Elfler ve İnsanlar¹¹, Arda isimli gezegenin ve onun bir kısmını oluşturan Orta-dünyanın çağlar boyunca misafirleri olacaklardır. Ölümsüzlük armağanıyla yaratılmış olan Elfler, hiyerarşik düzende İnsanlardan önce gelirler ve fiziki olarak İnsanlara yakın gözükseler de birçok açıdan İnsanlardan daha üstündürler. *Silmarillion*'da Elfler ve İnsanların karşılaştırması şu şekildedir¹²:

Elfler ölümsüzlerdi ve yaş aldıkça artıyordu bilgelikleri; ne hastalık ne salgın alamazdı canlarını. Esasında bedenleri yeryüzünün harcındandı ve yıkılıp yok edilebilirdi; zaman akıp geçtikçe onları için için yakıp tüketen ateş o günlerde henüz içlerine iyice yerleşmediğinden, bedenleri İnsanlarınkine daha fazla benziyordu. Ama İnsanlar çelimsizdi, bedenleri silahlar yahut talihsizlikler nedeniyle kolayca yaralanabilir, bir o kadar da zor iyileşirdi; bir sürü hastalığa yakalanıp yataklara düşerler, yaşlanır ve ölürlördi. (227-8)

Bu alıntıda da açık bir şekilde belirtildiğı üzere Orta-dünyanın İnsanlarının bizlerden hiç farkları yoktur. Bedensel olarak ölümlölölük hali, ruhsal olarak bir belirsizlikle iç içedir. Çünkü insanların "[ö]ldükten sonra ruhlarına neler olabileceğini Elfler bilmez. Bazı İnsanlar kendilerinin de Mandos'taki salonlara gittiklerini söyler, ama onların bekledikleri salon Elflerinkinden farklıdır" (*Silmarillion* 228). Hala günümüzde de devam eden insan ömrünü uzatma ya da ölümsüzlük arayışı

¹¹ Tolkien da kendi notlarında ve mektuplarında Elfler ve İnsanlardan bahsederken büyük harfle başlamıştır.

¹² İthaki Yayınları'ndan çıkan çeviri kullanılmıştır.

Tolkien'ın İnsanlarının da vazgeçilmez bir arayışıdır. Elflere verilen ölümsüzlüğü bir armağan olarak adlandıran İnsanlar, kendilerinin de bir zamanlar Elfler gibi ölümsüz olduklarını ama her şeyin yaratıcısı olan Iluvatar'ın azılı düşmanı Melkor'un, İnsanları yoldan çıkararak onları ölümsüzlüklerinden ettiğine inanırlar. Iluvatar'ın yarattığı, hiyerarşik düzende kendisinden sonra gelen ve Ainur ismiyle anılanlardan biri olan Melkor, Iluvatar'ın yaratılış müziğine karşı koymuş ve Elflerin ve İnsanların ona tapması için her yolu denemiştir. Her şeyin en başında diğer Kutsal Olanlar gibi Iluvatar'ın emrinde olmasına rağmen, güç arzusuyla tek başına hareket etmiş ve Iluvatar'ın hayal biçiminde Ainur'a gösterdiği Arda'yı yok etmeye çalışmıştır. Tam yıkıcı güç olarak devam ettiği eylemlerine diğer Kutsal Olanlar tarafından karşı konulsa da Melkor Arda'nın ve Orta-dünya'nın ilk ve en büyük azılı düşmanı olmuştur. Burada tartışılmak istenen konu ise Melkor'un güç arzusunun yok edici tarafıdır. Daha önce bahsedilen nükleer güç örneği burada tekrar dile getirilebilir. Var olan bu kudretin - yani Iluvatar'ın Ainur'a bahsettiği fakat bir sınırı da olan bu gücün - hangi amaçla kullanıldığı tarihi baştan sona değiştirebilir. Kurgusal olarak bakıldığında Tolkien'ın tabi ki Melkor gibi yıkıcı bir güce ihtiyacı vardır. Her şeyin iyi ve pürüzsüz gitmesi kurgulanmış metinlerde çok da tercih edilen bir durum olmayabilir. Burada Melkor'un gücünü kötüye kullanması ve dünyayı tahrip etmesi modernist çağın yıkıcı güçlerine, devletlerine veya kurumlarına bir gönderme olmasından ziyade, insanlığın içinde barındırdığı gücü temsil ediyor olabilir. Modernist çağda özellikle öne çıkarılan aklın ve bilimin, insanlığın tek çaresi olarak görülmesi ve duygulardan ve hislerden ziyade böylesi karanlık günlerde insanlığı kurtaracak olan şeyin akıl olması Tolkien'ın mitolojisinde çok işe yarar bir durum olarak gözükmemektedir. Yaşadığı çağda deneyimlediği materyalist, faşist ya da globalleşme ve mekanikleşme hareketlerinin aksine Tolkien maneviyata ve kırsal bir yaşam biçimine daha çok önem vermiştir. *Hobbit* ve *Yüzüklerin Efendisi*'nde karşımıza çıkan Hobbitlerin yaşadığı Shire, tam da Tolkien'ın hayal ettiği yaşam biçimine ev sahipliği yapan bir bölgedir. 25 Ekim 1958'de Deborah Webster'e gönderdiği mektubunda Tolkien kendisini de bir Hobbit olarak gördüğünü söyler: "Ben aslında boyum hariç her şeyimle bir Hobbitim. Bahçeleri, ağaçları ve elle sürülmüş tarlaları severim" (*The Letters of J. R. R. Tolkien* 288). Bir okuyucusuna yazdığı diğer mektupta ise Tolkien Hobbitlerden şu şekilde bahseder: "Bütün Hobbitler değişimi çok yavaş hazmeder...1400 senelik tarihlerinde Shire halkı oldukça ayrıntılı ve yerleşmiş bir sosyal hayat geliştirdiler. Tabi bunu yaparken hislere ve alışkanlıklara bağlılığın bazı yazılı ve sözlü geleneklerle desteklenmesinin önemini de kavradılar" (*The Letters of J. R. R. Tolkien* 290). Hobbitlerin geleneksel ve yeniliğe kapalı tarafları İngiltere'nin geç Viktorya dönemini yansıtır gibi gözükse de, Shire sınırları dışında her şey çok daha hızlı gelişmektedir. Shire'in makine girmemiş tarlalarının ve yeşilliğinin aksine Güney'deki Isengard'da işler tam tersi yönde ilerlemektedir. Bir Maia olarak Gandalf ile birlikte Orta-dünyaya insanları Melkor'un (ya da Elflerin adlandırmasıyla Morgoth'un) ikinci adamı Sauron'un şeytani planlarına karşı uyarmak için gönderilen Saruman'ın güç arzusuna kapılarak Sauron'un yanına geçmesi ve Isengard'da kendisine endüstriyel bir bölge kurması orada yaşayanlara Shire'in tam tersi bir yaşam şekli sunar. Yeşilin aksine gri, doğanın düzenini bozmadan yapılmış hobbit evlerinin ya da oyuklarının aksine, o bölgeye ağaçların yakılıp yıkılarak inşa edilen endüstriyel yapılar hâkimdir. Bir klişe olarak Isengard'daki endüstriyel yapılanmayı 18. yüzyılın sonlarında Avrupa ve Amerika'da başlayan Endüstri Devrimi'ne bir gönderme olarak okunması Tolkien'ın bu hikâyesini yapaylaştırmaktan öteye gitmez¹³. Diğer konularda olduğu gibi bu durumda da Tolkien bu basit göndermenin ötesinde daha derin bir problemten dem vurmuş olabilir. Saruman'ın özünü ve amacını en iyi şekilde bir ent olan Ağaçsakal tarif etmiştir¹⁴:

Bizzat bir Güç olmak için entrikalar çeviriyor. Madenden ve çarklardan yapılmış bir zihni var; yetişen şeylere hiç ehemmiyet vermiyor, meğer ki bir an için onun işine yarasınlar... Şimdi hem o, hem de menfur ahalisi zarar ziyan veriyorlar. Hudutlarda ağaçları kesiyorlar – iyi ağaçları kesiyorlar. Ağaçların bir kısmını sadece devirip çürümeye bırakıyorlar... (*Yüzüklerin Efendisi: İki Kule* 83)

¹³ Bu göndermeler için bkz: Light, Andrew. "Tolkien's Green Time: Environmental Themes in *The Lord of the Rings*". *The Lord of the Rings and Philosophy: One Book to Rule Them All*. Eds. Gregory Bassham and Eric Bronson. Illinois: Open Court, 2004. 154-164.

¹⁴ Metis Yayınlarından çıkan çeviri kullanılmıştır.

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere, Tolkien'in baş etmeye çalıştığı durum - Saruman özelinde - yetişen, büyüyen, doğal olan her şeyi yok eden güçtür. Ağaçları yok eden güç sadece yaşadığımız şu anki çağın sorunu değil, her çağın yok edici güçlerinin bir uzantısıdır. Hikâyenin geneline bakıldığında ise yaratılmış bu dünyaya en çok sahip çıkan ve onu korumaya çalışan ırk Elflerdir. Bunun sebebi ise günümüzün de içerisinde barındırdığı çok çarpıcı bir gerçeği saklıyor olabilir. Diğer ırklara nazaran ölümsüz olan Elflerin Arda'nın ya da Orta-dünyanın doğal güzelliklerini korumaya çalışmalarının altında bu dünyanın kalıcı sakinleri olmaları ve kendi geleceklerini garanti altına almak için böyle bir amaç edinmiş olmaları varsayılabilir. Bu durum günümüz dünyasında insanların özellikle 20. yüzyılda çevre bilinci kazanmalarıyla birlikte daha temiz, daha yeşil bir dünya talep etmeleri fakat bazı görüşlere göre bunun arkası biraz sorgulandığında aslında tedirgin oldukları durumun doğanın tahribatından ziyade, kendi geleceklerini garanti altına almak olduğunu görebiliriz¹⁵.

Yukarıda sözü edilen sorulara dönecek olursak, ilk soru en cevabı muallak ya da cevapsız kalması ihtimal dâhilinde olan sorulardan bir tanesi olabilir. Tolkien'in özel hayatında "hayatın amacı" ya da "varlık sorgulama" kısımları es geçilerek, yarattığı eserlerde bu sorunun cevabını aramak bu çalışmanın içeriğine daha uygundur. Varoluşçuluk felsefesinin ağır yükü altında tartışılması bu soruyu başka yönlerle çekebileceği için, çok basit düzeyde Tolkien'in karakterlerinin yaşam amaçları ve var olma biçimleri sorgulanabilir. Özellikle *Hobbit* ve *Yüzüklerin Efendisi* eserlerinde, genel çerçevede karakterlerin her birinin bir amacı olduğu görülmektedir. Bu amaç kimi karaktere dayatma yoluyla ulaşmış olsa da çoğunluğa bakıldığında bu amaçların olumlu bir yöne aktığını görebiliriz. Her iki eserin de başkarakterleri olan Hobbitlerin (Bilbo ve Frodo Baggins) fiziki durumları göz önüne alındığında çok ağır görevler yüklendikleri görülmektedir. Elrond bu durumu şu şekilde özetler: "Bu maceraya zayıflar da yeltenebilir; güçlülerin umutları ne kadarsa onlarınki de o kadar olur. Nitekim, dünyanın çarklarını döndüren eylemler ekseriya böyledir: Büyüklerin gözleri başka yerlerdeyken, küçük eller işleri başarmaya mecbur kalır" (*Yüzüklerin Efendisi: Yüzük Kardeşliği* 327). Burada Elrond'un küçük eller diye bahsettiği Hobbitler, her iki eserde de edebi kahramanlık özellikleri göstermişler ve Tolkien'in fantastik yazınında yaptığı gibi Orta-dünya'da bir çağ kapatıp, yeni bir çağ açmışlardır. Kendisine yüklenen ve yüzüğün yok edilmesiyle sonlanması istenen yüzük taşıyıcılığı görevi fiziki olarak bir çocuk boyutunda olan Frodo için tahmin edilemez bir yükür. Bu yük sadece fiziki koşullarda kat etmesi gereken yollar, açlık, yorgunluk, uykusuzluk, konfordan mahrum olma, tehlikelerle karşılaşma ve düşmanın inine girmenin dışında, psikolojik olarak da Orta-dünya'daki her bir kişinin bu görevi reddetmesine sebep olabilecek kadar ağır bir yükür. Fakat Frodo bu görevi kabul ederek, zaten kahraman olarak doğmuş ve bu amaç için var olan edebi karakterlere bir alternatif olarak sıradan diye adlandırabileceğimiz kişilerin de bu tarz amaçları olabileceğini ya da var olma gayesini herkesin güdebileceğini bize göstermiştir. Frodo'nun diğer karakterlerle kıyaslandığında hem fiziksel hem de yatkınlık olarak bu amaca en uzak kişi olarak gözükmesi fakat bir şekilde en sonunda yüzük taşıyıcısı seçilmesi Tolkien'in bu seçimi bilinçli bir şekilde yaptığını bize göstermektedir. Bu bilinçli seçim bizi doğrudan ilk soruya geri götürmektedir çünkü bu seçimle birlikte aslında var olan her bir canlının bu dünya ya da Orta-dünya'da birer etkin eleman olduğunu açıkça gözler önüne sermektedir. Fakat daha önce de denildiği gibi bu seçim edebiyat özelinde yazara; Orta-dünya özelinde ise daha büyük ve kozmik bir güce aittir. Frodo her ne kadar Elrond'un divanında kendi ağzıyla "Ben Yüzük'ü götürürüm" (*Yüzüklerin Efendisi: Yüzük Kardeşliği* 328) dese de bu Frodo'nun isteğinden çok işlerin bu raddeye gelmesiyle alakalıdır. Kitabın daha ilk başında, Bilbo'nun *Hobbit* kitabında bulduğu yüzüğün Güç Yüzük'ü olabileceği fikri Frodo'ya Gandalf tarafından söylendiğinde Frodo bu ihtimale inanmak istememiştir. Gandalf'ın Frodo'ya verdiği cevaptan aslında bunun arkasında daha büyük bir kozmik planın yattığı anlaşılmaktadır:

"İşin içinde birden fazla güç vardı Frodo. Yüzük sahibine geri dönmek istiyordu. İsildur'un elinden kayıp düşmüş, onu ele vermişti; sonra bir fırsatı çıkınca zavallı Deagol'u yakaladı ve Deagol öldürüldü; ondan sonra sırada Gollum var: Yüzük onu hırsıyla yiyip bitirdi. Gollum, artık Yüzük'ün işine yarayamazdı: fazla küçük ve soysuzdu; yüzük elinde olduğu müddetçe de o derin su birikintisini asla terk

¹⁵ Bu bakış açısı için bkznz: Eckersley, Robyn. *Environmentalism and Political Theory: Toward an Ecocentric Approach*. Adobe eReader Ed. London: UCL Press, 1997. 36-39.

etmeyecekti. O yüzden, sahibi bir kez daha uyanıp karanlık düşüncesini Kuyutorman'dan yayınca, yüzük Gollum'u terk etti. Terk etti ve akla gelebilecek en son kişi tarafından bulundu: Shire'lı Bilbo! Bütün bunların gerisinde iş başında olan başka bir şey daha vardı, Yüzük Yapıcısı'nın tüm planlarını aşan bir şey. Bunu en açık şöyle söyleyebilirim: Yüzüğün, yapıcısı *değil*¹⁶, Bilbo tarafından bulunması *yazılmıştı*. Bu durumda, senin eline geçmesi de *yazılmıştı*. Bu da bize cesaret verebilir.” (*Yüzüklerin Efendisi: Yüzük Kardeşliği* 78)

Alıntıda da görüldüğü gibi, Gandalf'ın kullandığı “yazılmıştı” kelimesi, okuyucuya kaderi çağrıştırmaktadır. Gandalf'a göre Güç Yüzük'ünün Bilbo tarafından bulunması Bilbo'nun kaderidir ve bununla birlikte Frodo'nun yüzük taşıyıcısı görevi de en başından Frodo'nun kaderi olmuştur. Kader olgusu bahsi geçen bu eserlerde tabi ki bu kadar basit düzeyde işlenmemiştir. Hür iradenin de başrol oynadığı birçok olay mevcuttur. Örneğin, Frodo'nun Amon Hen'de Yüzük Kardeşliği'nin bir üyesi olan Boromir tarafından saldırıya uğradıktan sonra sessiz sedasız yoluna tek başına devam etme kararı burada kaderden ziyade Frodo'nun kendi hür iradesinin başrolde olduğunu gösterir. Tolkien eserlerinde, ne kader ne de hür irade tek başına yolunu bulabilir. Gerekli yerde kader gerektiği yerde de hür irade baş gösterir. İki olgu arasındaki denge tüm olayların seyrini hem tahmin edilebilir boyutta hem de sürprizlere gebe bir biçimde etkiler. Bu dengeyi kurmakta çok güçlük çekmediği anlaşılan Tolkien'in kader ve hür irade arasında bir çatışmadan ziyade bir birlik olması gerektiğini de bu şekilde savunmuş olur.

Son tartışma konusu ise soruların da en sonuncusu olan ve yazılan Orta-dünya tarihinin en sonunda gerçekleşen iyilerin kazanması durumudur. Bu soru sadece Orta-dünya tarihine özgü olmayıp, gerçek dünyada da birçok inanış tarafından benimsenmiş ve hatta insan hayatlarının yönlendirilmesi açısından da çok önemli bir araç olarak görülmesine sebep olmuştur. *Yüzüklerin Efendisi* 3. çağın kapanışıyla bitmekte olup, 4. çağda Orta-dünya'nın nasıl bir yer olduğuna dair elimizde çok az bir bilgi vardır. 3. çağ ise Sauron'un gizli bir şekilde Hüküm Dağı'nda dövdüğü Güç Yüzük'ünün yine Hüküm Dağı'nda yok edilmesiyle ve Sauron'un yenilişiyle bitmektedir. Orta-dünya'nın azılı düşmandan kurtulması ve bu dünyada yaşayan ırkların Sauron'un etkisinden kurtulmasıyla birlikte iyilerin kazandığı bir dünya yeni bir çağa ayak basmaktadır. Tolkien'a göre en sonunda iyilerin kazanması neden bu kadar önemlidir? Yaşadığı döneme bakıldığında aslında cevabın orada yattığı bellidir. 20. yüzyılda yaşanan büyük hayal kırıklıkları insanları büyük umutsuzluklara sevk etmiş ve insanlar dünyanın sonunun geldiğine inanmışlardır. Bu inanıştan ötürü de yüreklerinde var olan ve insanlığı diğer canlılardan ayırdığına inanılan bazı duyguların (merhamet, acıma, vb. gibi) yoğunluğu giderek azalmış ve insanlar duygusuz kişiler olarak sonu gelmekte olan dünyanın bütün yükünü çekmeye çalışmışlardır. Böyle bir yükün altında ezilmemek için yapmaları gereken şey ise çok basittir: Kadim zamanların hikâyelerine tutunmak ve o hikâyelerden yeniden yaşamaya ve yaşamının ya da var olmanın zevkine kavuşmak. Hayatın iki yönünün (yaşama isteği/yaşamdan soğumak) de tarihin en başından beri süregelen bir kapışma halinde olduğu mitlerde dile getirilen bir durumdur. Bu kapışma ya da kapışmanın sonucunda gelen umutsuzluk hali sadece modern insanın tattığı ya da deneyimlediği bir durum değildir. Çağlar boyunca umutsuzluk kendini farklı maskeler arkasına saklamış ve hep bir şekilde kendini insana hissettirmiştir. Bunun en büyük örneklerini dünya mitolojilerinin bize kazandırdığı hikâyelerde de çok net bir şekilde görebiliriz. Bir an için kötülüğün kazanacağı fikri insanları umutsuzluğa yöneltse de Antik Yunan mitolojisindeki Pandora'nın Kutusu¹⁷ örneği en dipte de ya da en karanlık köşede de olsa umudun hep var olduğu fikrini insanların damarına nakşetmiştir. Tolkien'in eserlerini de bu bağlamda Pandora'nın Kutusu'na benzetebiliriz. Kötülük her yerde kol gezse de, karanlık güç birçok kişiyi kendine çekse de dünya üzerinde bir kişide var olan umut tüm düzeni alt üst etmeye yetebilir. Bunun en güzel örneği ise Frodo'nun isteksizce de olsa boyundan büyük bir işe kalkışarak Güç Yüzük'ünü Hüküm Dağı'nda yok etmek için bir yolculuğa kalkışması olarak verilebilir. Umudun kalmadığı yerde ve belki de sonunun kötü biteceğini bile bile

¹⁶ Yazarın kendi vurguları.

¹⁷ Bu mitin öyküsü için bkz: Dixon-Kennedy, Mike. “Prometheus.” *Encyclopedia of Greco-Roman Mythology*. California: ABC-Clío, 1998. 262-3.

son nefesine kadar o Hüküm Dağı'na tırmanan Sam ve Frodo Pandora'nın yarım bıraktığı işi tamamlayarak Orta-dünyanın en karanlık bölgesinden umudu gün ışığına çıkartmayı başarmışlardır:

Sam mesafeyi kestirmeye ve ne tarafa doğru gitmeleri gerektiğini çıkarmaya çalıştı. “Nereden bakarsan bak elli mil kadar görünüyor,” diye mırıldandı tehditkâr dağa bakıp içi karararak. “Bir gün bile çekecek olsaydı, Bay Frodo'nun bu haliyle bir hafta sürerdi.” Başını salladı, kafasında yavaş yavaş yeni, karanlık bir düşünce belirdi. O sadık gönlünde ümit hiçbir zaman uzun süreli solmamıştı ve o ana kadar hep geri dönüşleri hakkında bir şeyler düşünmüştü. Fakat acı gerçek sonunda kafasına dank etmişti; görev yerine getirilince o zaman, o korkunç çöl ortasında tek başlarına, evsiz, yurtsuz, yemeksiz sona varmış olacaktı. Geriye dönüş olmayacaktı. (*Yüzüklerin Efendisi: Kralın Dönüşü* 233)

Sam doğru bir tahminde bulunmuştur. Güç Yüzük'ü Hüküm dağına düştükten sonra her yer yerle bir olmuş ve Sam ve Frodo lavlar arasında tek başlarına kalmışlardır. Fakat terk edilmediklerine dair umut şu alıntıda görülebilir: “Fakat son ana kadar [Sam] korkuyu uzak tutabilmek için konuşurken gözleri kuzeye doğru kaydı; kuzeye, rüzgârın ortasına, bir fırtına gibi hızlanmaya başlayan soğuk esintinin karanlığı ve bulutların yıkıntısını savurduğu, uzakta göklerin berrak olduğu yere” (*Yüzüklerin Efendisi: Kralın Dönüşü* 254). Berrak bir gök, umudun ta kendisidir ve Sam ve Frodo oradan kartallar tarafından kurtarılmıştır. Sauron'un gücü sona ermiştir. Evrensel bağlamda, her dönemin sorunu olan karanlık çağın bitişi ve yeni ve aydınlık bir çağın gelişi Tolkien tarafından da böylelikle müjdelenmiştir.

Sonuç

Sonuç olarak, bu çalışmada Tolkien'in eserlerine bakılarak ne derece modernist bir yazar olduğu tartışılmıştır. İlk kısımda Tolkien'in Modernizm'le anılabileceği içerikler ortaya konmuştur. Tolkien çağının getirdiği bazı sosyal, kültürel ya da edebi değişiklikleri kendi hayal dünyası içinde sentezleyerek fantezi yazınıyla ortaya koymuş ve çağının yazarlarından oldukça farklı bir yol çizmiştir. Fakat bu farklı yol Tolkien'in eserlerini yine de 20. yüzyılın en çok okunan eserlerinden biri olma fırsatından mahrum bırakmamış ve onu fantastik yazını türü içinde en başa koymuştur. İkinci kısımda ise tartışılan konu Tolkien'in modernist olmayan tarafıdır. Modernist yazarlar olarak gruplandırdığımız ve herkes tarafından az çok bilinen yazarların aksine Tolkien modernist bir yazar değil, kendi çağının ötesinde bir yazardır. Eserlerinde yer verdiği olaylar ve karakterler her çağın sorununu dile getiren ve çağlar boyunca insanlığın peşini bırakmayan bazı soruların peşine düşen durumlar ve kişilerdir. Bunu yapabilmek için de Tolkien yüzünü geçmişe, mitolojiye ve peri masallarına dönmüş, dünyayı yapıçözüm ile tahlil etmek yerine antik bir şehrin kalıntılarının üstüne şehri yeniden inşa edermiş gibi yapıcı bir süreci benimsemiştir.

KAYNAKÇA

- Anderson, Douglas A., ed. *Tales Before Tolkien: The Roots of Modern Fantasy*. Del Rey Books, 2005.
- Carpenter, Humphrey, and Christopher Tolkien, eds. *The Letters of J. R. R. Tolkien*. London: Harper Collins Publishers, 2006.
- Tolkien, J. R. R. *Tree and Leaf*. EPub ed., London: Harper Collins Publishers, 2012.
- . *Silmarillion*. Çev. Berna Akkıyal, 7.basım. İstanbul: İthaki Yayınları, 2015.
- . *Yüzüklerin Efendisi: İki Kule*. Çev. Çiğdem Erkal İpek, 4.basım. İstanbul: Metis Yayınları, 1999.
- . *Yüzüklerin Efendisi: Yüzük Kardeşliği*. Çev. Çiğdem Erkal İpek, 6.basım. İstanbul: Metis Yayınları, 2009.
- . *Yüzüklerin Efendisi: Kralın Dönüşü*. Çev. Çiğdem Erkal İpek, 4.basım. İstanbul: Metis Yayınları, 1999.
- Wood, Ralph C. *The Gospel According to Tolkien: Visions of the Kingdom in Middle-earth*. Louisville: Westminster John Knox Press, 2003.